

Творчість Михайла Драй-Хмари крізь призму неокласичних тенденцій у світовій літературі

Останнім часом у літературознавстві значна увага приділяється поверненню з небуття та дослідженню свого часу відкинутих до спецхранів літературних творів — надбань нації, а їхніх творців, себто письменників розглядають у цілком іншому дослідницькому ключі, незашореному ідеологічними лещатами минулого століття. Інколи творчість таких письменників з часом виявлялася епохальною. Зараз робляться спроби розгляду її для створення адекватної і цілісної картини письменницького процесу історії української літератури, яка не може бути обосібленою. Вона є часточкою світової культури, а письменники наші — творцями еліти від світової культури. Саме до когорти таких митців належить постать Михайла Драй-Хмари — постать трагічна й неординарна. Ми писали його складну й непересічну наукову біографію [5, с. 33—38], зверталися до його безцінних письменницьких та слов'янознавчих набутоків [6, 7].

Торік наукова громадськість відзначала 120-літній ювілей його народин (1889), 20 років — від реабілітації (1989). Шістдесят років тому, у 1939-му, письменник загинув на Колимі. У Кам'янець-Подільському національному університеті імені І. Огієнка відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція "Творчість Михайла Драй-Хмари в контексті неокласичних тенденцій у світовій літературі", присвячена творчості митця, який так любив це місто, створивши йому "маленьку симфонію, справжній поетичний пам'ятник" — сонет "Кам'янець" [1, с. 7].

Народився М. Драй-Хмара 28 вересня 1889 р. у с. Малі Канівці Золотоніського повіту Полтавської губернії. Початкову освіту здобув у Золотоноші та Черкаській міській гімназії. 1906 р. за конкурси вступив до Колегії Павла Галагана, яка була однією з найкращих приватних гімназій Києва та України. 1910 р. став студентом історико-філологічного факультету Київського університету. Він відвідував семінарії російської філології професора В. Перетца і вже 1911 р. надрукував першу наукову працю — "Интермедии I-ой половины XVIII в. в рукописи собрания П. Н. Тихонова Петербургской публичной библиотеки" [3, с. 91—93].

Через два роки, 1913, М. Драй-Хмару, як здібного студента Київського університету та члена Слов'янського товариства, направили в закордонне відрядження. Він працював у бібліотеках та архівах Львова, Будапешта, Загреба, Белграда, Бухареста, студіював слов'янські мови та написав дослідження про хорватського письменника А. Качича-Міошича, за яке отримав золоту медаль університету. Залюбленість у слов'янський фольклор, в українську народну пісню, з якої, як із витoku, починалося все українське письменство, знаходження спорідненості хорватського з українським захопило молодого дослідника.

Найвидатнішим наслідком діяльності семінару (1904—1914) було виховання нового покоління вчених, яке пізніше, у наступних десятиліттях репрезентувало обличчя української науки й залишило в ній багато вартісних та ґрунтовних праць. Проте в оцінках тогочасної літератури молодим літературознавцям доводилося переборювати застарілі підходи, засвоєні в семінарі, або самостійно шукати адекватного методу. Це видно хоч би з того, що майже ніхто з учасників семінару В. Перетца не виступав у літературній критиці. А окремі з них, як-от майбутні "неокласики" М. Драй-Хмара, О. Бургардт та П. Филипович наполегливо шукали власну наукову модель знання, не задовольнившись тим, що одержали в семінарі [4, с. 17].

1915 р., закінчивши університет, М. Драй-Хмара готувався до професури на кафедрі слов'янознавства. Проте, у зв'язку з неспокійною обстановкою на фронтах країни, навчальний заклад евакуювали до Саратова, а М. Драй-Хмару — до Петербурга, в університет, де він опинився під опікою академіка О. Шахматова та І. Бодуена де Куртене. Тут майбутній письменник зійшовся із земляцтвом — українським студентством, брав активну участь у його діяльності. Взагалі ідейна атмосфера петроградської української студентської громади назавжди визначила світогляд М. Драй-Хмари — українського вченого і поета.

У 1917 р. він повернувся в Україну, де відновив свою працю в Київському університеті. У 1918—1923 рр. — працював на кафедрі слов'янознавства Кам'янець-Подільського університету професором-славістом, редагував "Записки Кам'янець-Подільського університету" (1919—1920), співпрацював з І. Огієнком.

У 1923 р., після повернення до Києва, М. Драй-Хмара працював на кафедрі українознавства Медичного інституту, кафедрі лінгвістики у Всеукраїнській академії наук, у Комісії по складанню словника нової української мови, Комісії дослідження історії української мови (спільно з академіком А. Кримським редагував науковий збірник), водночас викладав у Сільськогосподарському інституті, в Польському педагогічному інституті, працював у Науково-дослідному інституті мовознавства та в Українському інституті лінгвістичної освіти. З 1 грудня 1929 р. за постановою конкурсної комісії ВУАН М. Драй-Хмара виконував обов'язки штатного наукового співробітника Комісії дослідження історії української мови.

Перелік посад, які займав М. Драй-Хмара, дає уявлення про величезну роботу вченого та його участь у розвитку науки і освіти, а також про розмах культурного будівництва у роки національного Відродження в Україні. Проте, на жаль, це тривало недовго. У 1932—1933 рр. починається розгром української культури і планомірне знищення національної інтелігенції.

3 лютого 1933 р. за звинуваченням у причетності до контрреволюційної діяльності М. Драй-Хмара був заарештований. Після звільнення із в'язниці він ніде не міг влаштуватися довше, ніж на місяць-два: викладав українську мову на курсах інструкторів політехнічної праці (з 1 липня по 25 серпня 1933), працював професором української мови в заочному секторі педагогічного інституту, в серпні 1934 р. прочитав курс яфетидології на курсах перекваліфікації учителів-мовників середньої школи.

4 вересня 1935 р. за шпигунство, терор, які він рішуче заперечував, М. Драй-Хмару вдруге заарештовують і засуджують до п'яти років виправних таборів. У 1938 р. йому додають ще 10 років — за участь в антирадянській пропаганді в таборі. У в'язнення він відбував на Колимі. "Поета й ученого заставили відмивати від піску зернятки золота, яке в країні цінилося вище, ніж золото поезії й науки" [2, с. 322]. Помер він від ослаблення серцевої діяльності.

Кам'янець-Подільська всеукраїнська науково-практична конференція засвідчила високий професійний рівень, внесла нові сторінки до вивчення життєвого та творчого шляху письменника-неокласика, науковця М. Драй-Хмари. Її учасники — професори та доценти українських вищих навчальних закладів, науковці, які так чи інакше досліджують непростий період у житті України, коли початок століття ознаменував небувале до того піднесення у русі від-

родження країни, а в 30-х рр. ХХ ст. — повне знищення усіх надбань культурного розвитку. Частково вцілілий матеріал зберігався в спецховищах. Саме про ці моменти йдеться в *"Наукових працях Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки"*. — Вип. 19. — Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2009. — 210 с.

Збірник наукових праць ділиться на кілька розділів: "Неокласицизм і неокласика в українській і світовій літературі"; "Творчість українських неокласиків 1920-х — початку 1930-х років: мотиви, образи, тропіка, версифікація"; "Лірика М. Драй-Хмари: традиції й новаторство"; "Творчість М. Драй-Хмари й філософський, соціологічний, естетичний контекст ХХ ст."; "Літературознавчий і літературно-критичний доробок М. Драй-Хмари"; "Мовностилістичні особливості лірики М. Драй-Хмари" та "Актуальні проблеми сучасного літературознавства". Як видно з рубрик книги, літературознавча наука поповнилась не лише новаторськими дослідницькими студіями, а й предметно взялась за дослідження тих проблем у літературі, які донедавна зовсім не вивчалися або розглядалися сором'язливо, ущемливо, інколи замовчувалися.

Стаття завідувача кафедри літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка *О. Завальнюка* "Михайло Драй-Хмара: Кам'янецькі сторінки біографії" порушує маловідомі факти з життя письменника-неокласика, розкриває просопографічні відомості його перебування в місті, зокрема той факт, що вчений долучився до політичного життя Кам'янця-Подільського, був секретарем осередку партії соціалістів-федералістів, до якого входили В. Біднов, Л. Білецький та інші. А коли навесні 1920 р. в Україні з'явилася видана у Відні заполітизована книга В. Винниченка про Українську революцію "Відродження нації", М. Драй-Хмара виступив перед викладачами, студентами і представниками міської громадськості з аналізом змісту цього видання. А козакам армії УНР він читав лекції про тодішнє становище слов'янських народів.

О. Червченко (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини) у статті "Філософсько-естетична концепція образу міста у творчому доробку українських неокласиків" аналізує урбаністичну лексику як естетичний феномен українського поетичного мовлення першої третини ХХ ст. у творчості поетів-неокласиків; *Н. Науменко* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) у дослідженні "Наша зустріч — Вікторія Регія...": образ лотоса у ліриці першої половини ХХ століття" розглядає особливості флористики в доробку українських та російських поетів початку ХХ ст., показує, що одним із аспектів образотворення є утвердження художньої деталі "квітка" з видовим найменуванням "лотос" як символу художньої творчості, що завдяки своїй віковійній сакральності засвідчує нерозривну єдність людини та довкілля; *Т. Іванюха* (Запорізький національний університет) у розвідці "Основні аспекти спорідненості української неокласики з античним класицизмом: естетико-поетологічні паралелі" представляє своє бачення основних рівнів спадкоємності київської неокласики 20-х рр. ХХ ст. відносно античного класицизму, аналізує такі естетико-поетологічні паралелі, як прагнення до синтезу літературно-мистецького надбання попередників, домінування осьового принципу композиції, тенденції до поляризації концептів, чіткості й усталеності жанрової системи; *О. Баган* (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка) у статті "Трансформація неокласичної естетики у творчості письменників-вісниківців" досліджує питання впливу естетики українських поетів-неокласиків — М. Зерова, М. Рильського, П. Филиповича, М. Драй-Хмари на лірику письменників-вісниківців — Є. Маланюка, Ю. Клена, О. Ольжича, О. Теліги, Л. Мосендза, полемізуючи при цьому з літературознавцями-емігрантами В. Державиним,

М. Орестом, І. Качуровським — про стильову однозначність неокласицизму (парнасізму) в їхній поезії; *А. Радько* (Науково-дослідний інститут Лесі Українки, Луцьк) у розвідці "Борис Якубський у колі українських неокласиків" розглядає постать Б. Якубського на основі спогадів Ю. Клена, В. Петрова, Г. Костюка, С. Зерової та інших його сучасників, використовуючи архівні джерела кримінальної справи науковця.

Шеренгу неокласиків та поетів-вісниківців у збірці поповнили праці дослідників, присвячені іменам М. Рильського: стаття *В. Продан* (Орининська загальноосвітня школа І—ІІІ ступенів) "Особливості вивчення творчості Максима Рильського у 10 класі загальноосвітньої школи"; Ю. Клена: дослідження *Г. Насмінчук* (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка) "Нація на межі буття і смерті: екзистенційна проблематика лірики і ліро-епосу Юрія Клена"; О. Досвітнього: розвідка *Г. Степанової* (Донецький національний університет) "Маловідомий виступ на захист неокласиків: стаття О. Досвітнього "До розвитку письменницьких сил"; В. Петрова-Домонтовича: дослідження *І. Бурлакової* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) стаття "Інтелектуалізм у контексті "неокласичного" дискурсу творчості Віктора Петрова-Домонтовича (на матеріалі оповідання "Приборканий гайдамака)" та інших митців. Проте найбільше уваги приділено М. Драй-Хмарі. Письменик розглядався на конференції в різних іпостасях. Назвемо розвідки *Л. Реви* (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України) "Шлях із неволі, в небуття": Михайло Драй-Хмара — український поет, літературознавець, перекладач", де авторка окреслює самобутню творчість поета-неокласика, перекладача, літературознавця, учасника літературно-наукового життя України 20—30-х рр. ХХ ст., ученого-славіста, об'єктивно намагаючись осмислити його оригінальну творчість; *Л. Завалій* (Конотопський інститут Сумського державного університету імені А. С. Макаренка) "Художнє моделювання образу сонця у поезіях О. Олесея та М. Драй-Хмари" намагається дійти до сутності художнього моделювання образу сонця та прагнення митців трансформувати життєві позиції через образ небесного світила; *Г. Білик* (Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка) "Динаміка ліричного суб'єкта в поезії М. Драй-Хмари як показник становлення стилю", де ліричний суб'єкт трактується як текстовий суб'єкт поезії, концепт художнього цілого, знак дискурсу; *Л. Горболіс* (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка) у статті "Герой у ритмозв'язках із природою у поезії М. Драй-Хмари "Накинув вечір голубу намітку" досліджує багатогранний зв'язок ліричного героя М. Драй-Хмари із ритмами рідного краю, обґрунтовує психологічні "вчування" українця в природу та культуру його поведінки у ставленні до природи; *М. Леушкін* (Житомирський державний університет імені Івана Франка) у розвідці "Я з землею зрісся — не вирну..." (взаємини Івана Огієнка та Михайла Драй-Хмари)", пробує відтворити творчі взаємини двох видатних особистостей у хронологічній послідовності, показати плідний характер цих взаємин.

Ми не ставили перед собою завдання представити широкому науковому та громадському загалові всю палітру наукових студій вчених. Названо лише частину статей, розміщених у збірнику, які свідчать про різнобічність інтересів учасників конференції.

"Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки", що започаткували своє існування у 1993 р., 2009 р. вийшли під номером 19. Приємно вітати з появою видання колектив університету. Тож сподіваємося на славні традиції та спадкоємність поколінь.

Список використаної та цитованої літератури

1. Будзей О. Драй-Хмара: ім'я на мапі міста / О. Будзей // Подолянин. — 2006. — 15 груд. — С. 7.
2. Міяковський М. Наші дні / М. Міяковський // Драй-Хмара М. : літ.-наук. спадщина / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Укр. вільна АН (США) ; упоряд.: Гальченка С., Ріпенко А., Томчук О. ; прим. Гальченка С., Костюка Г. (США). — К., 2002. — С. 322.
3. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Санкт-Петербург (февраль, 1911) / В. Н. Перетц // Унив. изв. — 1912. — Июль. — С. 91—93.
4. Поліщук Я. Літературний пейзаж, писаний чаєм : про дискретність формального методу / Я. Поліщук // Філологічні семінари. — 2005. — Вип. 8 : Художня форма. — С. 17.
5. Рева Л. Михайло Драй-Хмара: людина "відважно чіткого духовного національно-політичного профілю" / Лариса Рева // Вісн. Кн. палати. — 2007. — № 6. — С. 33—38.
6. Рева Л. Славістичний дискурс Михайла Драй-Хмари / Л. Рева // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : зб. наук. пр. : пам'яті Леоніда Булаховського. — 2007. — Вип. 7. — С. 483—494.
7. Рева Л. Михайло Драй-Хмара як славіст / Л. Рева // Studia Slavistica. — 2008. — Вип. 8. — С. 311—323.

*Леся Рева,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник НБУВ*